TİDSAD
Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 4, Sayı: 13, Eylül 2017, s. 523-565

Vefa TAŞDELEN[1]
Berna TUNCER[2]

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDEKİ ÖĞRENCİLERİN ELEŞTİREL VE YARATICI DÜŞÜNME DÜZEYLERİ[3]

Özet

Okul öncesi dönem bireylerin tüm gelişim alanlarında hızla yetkinleştiği bir dönemdir. Bu dönemde edinilen kazanımlar yaşam boyu kullanılan becerilere dönüşür. Dolayısıyla kişilerin yaşam kalitesini arttıran, doyurucu ve mutlu bir hayat sürmesine yardımcı olan eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri eğitimi de bu dönemde kritik öneme sahiptir. Öğrencilerin özelliklerini bilmek program geliştirme çalışmalarında ihtiyaçları belirlemede ve öğretmenin sınıf içi uygulamarına öğrencileri temel alarak yön vermesimnde oldukça önemlidir. Bu bağlamda yapılan çalışmada okul öncesi dönemdeki öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme düzeylerini belirlemek, öğrencilerin yeterliklerini ve yetersizliklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu süreçte 30 öğrenci gözlemlenmiştir. Veriler toplanırken araştırmacı tarafından oluşturulan gözlem formundan yararlanılmıştır. Veriler, araştırmacı tarafınfdan geliştirilen dereceli puanlama ölçeği ile analiz edilmiştir. Araştırmanın program geliştirme uzmanlarına, ailelere, okul öncesi öğretmenlerine ve eğitim kurumu yöneticilerine yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler*:* Okul öncesi eğitim, düşünme becerileri, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, düşünme becerileri eğitimi

[1] Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri
[2] Öğrenci., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri,bernayurdasavas@gmail.com

[3] Okul Öncesi Dönemde Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerini Etkileyen Unsurlar" başlıklı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

CRITICAL AND CREATIVE THINKING LEVELS OF PRE-SCHOOL STUDENTS

Abstract

Pre-school preiod is a period in which individuals rapidlybecome competent in all areas of development. The gains achieved during this period are transformed into lifelong skills. Therefore, critical and creative thinking skills education that helps people to live a satisfying and happy life that enhances their quality of life is also critical in this period. Knowing the characteristics of students is very important in determining needs in program development studies and in giving direction to teachers based on their students. In this context, this study aimes to determine the critical and creative thinking levels of pre-school students and to reveal the competencies and inadequacies of students. 30 students observed in this process. While the data were collected, the observation form developed by the researcher eas utilized. The data were analyzed by the scoring scale established by the researcher. It is believed taht the research will guide program developmen specialists, families, preschool teachers and educational institution managers.

Key Words: Early childhood education, thinking skills, critical thinking, creative thinking, thinking skills education

GİRİŞ

Okul öncesi, çocuğun doğumundan başlayarak ve ilköğretime kadar uzanan bir dönemdir (Oktay ve Polat Unutkan, 2007, 11). Okul öncesi eğitim, bu sürede bireyin gelişimini etkileyen tüm faaliyetleri içerir. Bu dönemde kazanılan temel beceriler, yaşam boyu kullanılacak beceriler için altyapı oluşturur (Browne ve Gordon, 2000, 9). Okul öncesi dönemde bireyin gelişiminin kreşte, evde, toplum içinde ve okulda desteklenmesi çok önemlidir (Jachman, 2001,4). Çocuğa uygun hazırlanmış eğitim programı sayesinde çocuk kendisine ve başkalarına yönelik olumlu tutumlar edinir, sağlıklı insan ilişkileri kurar, grup içine katılır, benlik kavramı gelişir, gerekli alışkanlıkları kazanır, özdenetim ve özgüven duygusu geliştirir. Okul öncesi eğitim sayesinde çocuğun içinde bulunduğu zengin uyaranlı çevre ile düşünme becerileri desteklenir. Okul öncesi eğitim kurumunda çocuk, sorularına ve fikirlerine ilişkin kaynaklar bulabilmeli, yeni fikirler ve sorular üretebilmelidir (Kandır ve Yaşar, 2003,15).

Okul öncesi dönemde çocuklar eğitim kurumlarına öğrenme isteği ile merak içinde gelirler (Lipman, 1980, 12). Bu kurumlarda çocuklara algılarını aktif bir biçimde yapılandıracakları, yeni deneyimler edinecekleri, problem çözme sürecine dahil olacakları, çocukların kendilerini ifade etmesine olanak sağlayan, oyun yoluyla öğrenmeyi sağlayan ve aktif öğrenme olanakları sunan ortamlar oluşturulmalıdır (Whitebread, 2012,10). Öğrenci bulunacağı faaliyetler için her zaman söz hakkına sahip olmalı, fikirlierinin başkaları için de önemli olduğunu bilmeli ve onlarla güven içinde iletişim kurmalıdır (Chaille,2008, 59).

Verimli ve huzurlu bir hayat için gerekli düşünme tutumlarına sahip olmak önkoşul niteliğindedir. Düşünebilen birey hayatının kontrolünü eline alabilir, kendi kendine yetebilir ve bu sayede kaliteli bir hayat sürebilir (Taşdelen,2015,133). Düşünmedeki yeterlikler, kişilerin hayatlarındaki başarılarını ve mutluluklarını belirler. Problem çözmek, plan yapmak, fırsatlar

oluşturmak, geleceği tasarlamak ve girişimde bulunmak için düşünmek şarttır (De Bono,2011, 8).

Düşünme becerileri eğtimi ile doğru düşünmeyi öğretmek yerine doğru düşünme tutumlarını öğretmek, düşünen ve sorgulayan bireyler yetiştirmek hedeflenir. Eğitim sürecinde birey, özgün düşünmeyi, sağlıklı iletişim kurabilmeyi ve kendi bakış açısını kullanabilmeyi öğrenir (Taşdelen,2015,143). Kişi için düşünen birilerinin olması ise kolaycılığa ve ezberciliğe sevk eder (İpşiroğlu,2002,18).

Düşünme becerilerinin öneminin herkes tarafından bilinmekle beraber uygulamada çok başarılı olunamamıştır. Kişilerin düşünme becerilerini geliştirmek kolay bir iş değildir (Güven, 2014, 22). Türkiye'de düşünme becerileri eğitiminin yetersiz olduğu bir çok çalışma ile ortaya konmuştur. Mutlu (2010) çalışmasında okul öncesi öğretmenlerinin geleneksel düşüncelerinin ve düşünme becerilerine yönelik eksik bilgilerinin öğrencilerin düşünme becerilerini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde Kalkan Ay (2014) da; öğretmenlerin düşünme becerileri eğitimini, yaratıcılık ve problem çözme eğitimi olarak algıladıklarını, bu alandaki özyeterlik algılarının düşük olduğunu ve geleneksel düşüncelerin olumsuz etkilerine sahip olduklarını saptamıştır. Kurşunlu (2014) araştırmasında okul öncesi eğitim programını düşünme becerilerini desteklemesi yönünden incelemiş, sınıf mevcudunun fazlalığının, yanlış aile tutumlarının, fiziksel yetersizliklerin Türkiye'deki düşünme becerileri eğitimi üzerinde engelleyici etmenler olduğunu belirtmiştir.

Araştırmanın Önemi

İyi hazırlanmış bir düşünme becerileri eğitim programı, kişilerin düşünme becerileri ile ilgili potansiyellerini arttırır, iyi bir düşünür olabilmeleri için onları hazırlar, iyi düşünen, yansıtıcı olan, muhakeme yeteneğine sahip, mantıklı bireyler olmaları için yardımcı olur. Bu beceriler sayesinde öğrenci daha iyi dinler, kendisini daha iyi ifade eder. Dolayısıyla hem mantıklı hem de anlamlı düşünebilir (Lipman, 1980,15). Benzer şekilde alanda yapılan bir çok çalışma da düşünme becerileri eğitiminin önemini gözler önüne sermektedir (Okur, 2008; Karakaya, 2006; Aubrey, Ghent ve Kanira, 2012; Nayfeld, 2014; Rineer, 1987; Davis-Seaver, 1994; Ryder, 1986)

Erken tanı ve müdahale, özellikle risk altındaki çocuklar için kritik bir öneme sahiptir. Gelişimsel eksiklikleri kapatmak için ilkokul yılları çok geç olabilir (McAfee ve Leong, 2002, 16). Dolayısıyla okul öncesi öğrencilerinin özelliklerini iyi bilmek ve bu dönemi iyi değerlendirmek çok önemlidir (Kandır ve Yaşar, 2003, 15). Çocukların yaratıcı, eleştirel düşünme becerilerininin ve hayal güçlerinin geliştirilmesi okul öncesi eğitimin temel amaçlarından biridir (MEB, 2016, 11).

Öğrencileri iyi tanımak bütün gelişimsel alanlar için önemli olduğu gibi eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri alanında da çok önemlidir. Bu nedenle okul öncesi öğrencilerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri alanındaki eksikleri tespit edilerek geliştirme çalışmaları yapılmalı, yeterlikleri ise desteklenmelidir. Dolayısıyla okul öncesi öğrencilerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin tüm boyutları ile incelendiği bu çalışmanın; eğitimcilere, ailelere ve program geliştirme uzmanlarına yol gösterici nitelikte olduğu ve önem arz ettiği düşünülmektedir.

Amaç ve Araştırma Sorusu

Bu çalışmada okul öncesi öğrencilerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini, ilgili davranışlara yönelik tutumlarını, yeterliklerini ve yetersizliklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu bağlamda "Okul öncesi dönemdeki öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme düzeyleri nedir?" sorusuna cevap aranmaktadır.

Eleştirel Düşünme ve Okul Öncesi Dönemde Eleştirel Düşünme Becerileri Eğitimi

"Eleştirel" kelimesinin ingilizcedeki karşılığı "critical"dır. "Critical" kelimesinin kökeni yunancadaki "kritikos" tur. Kritikos ise sorunu, düşünceleri analiz etme, Soru, analiz etme, anlam çıkarma manasına gelmektedir (Chaffe,2009, 43).

Eleştirel düşünme; deneyimlerin, süreçlerin ve alınan kararların değerlendirilmesi, konunun farklı yönlerden ele alarak incelenmesi, düşüncelerin genellenmesi, fikirler oluşturulması, problem durumlarının sorgulanması, varsayımların altında yatan sebeplerin tanımlanması ve kişinin kendi düşüncesi üzerine düşünmesidir (Üstündağ, 2003, 77; Özdemir, 2008, 19; Fogler, Le Blanc ve Rizzo, 2013, 4; Nosich, 2012, 3).

Eleştirel düşünme ile kişi kendi fikirlerine objektif bakabilir, problemin ne olduğuna tam olarak karar verebilir ve en iyi çözüm yoluna ulaşabilir hale gelir (Ruggiero,2001,153; Waller, 2005,6). Eleştirel düşünmeyle kişi felsefesi olan bir hayat sürebilir. Bu sayede sağlıklı ilişkiler kurmak, anlamlı bir hayat sürmek, özgür seçimler yapmak ve tatmin edici bir kariyere sahip olmak mümkün olur (Chaffe,2009,429). Eleştirel düşünebilen kişi dünyayı daha net görebilir, öğrenme konusunda uzmanlaşır ve hayatını geliştirecek faydalı kararlar alabilir (Chaffe,2009,43). Eleşitrel düşünme ahlaki ve etik ikilemlerde de devreye girer. Kişiler böylece davranışlarındaki ve kararlarındaki iyilik ve kötülüğü uygun şekilde yargılayabilir (Chafe,2009,307).

Kişilerin kendini geliştirerek iyi bir eleştirel düşünür olması mümkündür (Ruggerio,2004,18). Bu süreçte eğitim devreye girer. "Çocuklar İçin Felsefe" kavramı 1960'lı yıllarda Matthew Lipman'ın bu alanda yaptığı çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Çocuklar için Felsefe Eğitim Programı öğrencinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlar. Sokratik yöntem kullanılarak öğrenme gerçekleştirilir (Taşdelen, 2015, 116-120). Felsefe ve eğitimin ortak amaçları dikkate alındığında eğitimin felsefi felsefenin de eğitimsel olduğu ortaya çıkmaktadır (Lipman, 1988, 43). Felsefe ile her öğrencinin yorum yapabilir hale gelmesi hedeflenir (Lipman, 1988, 30).

Lipman (1988)'a göre felsefe en çok okul öncesi dönemde önem az eder. Çünkü standart düşünme biçimlerinin çoğu bu dönemde edinilir (Nosich, 2012, 25). Çocuklar erken yaşlardan itibaren olayların nasıl gerçekleştiğini anlamaya ve dünyayı tanımaya başlarlar. Merak duyguları bu süreçteki başlıca motivasyon kaynağıdır ve sordukları sorularla cevaplara ulaşmayı isterler. Yetişkinlerden beklentileri ise birlikte yorum yapabilecekleri bir ortamdır. Bu şekilde çocuklar bilginin altında yatan gerçekleri öğrenmek isterler (Lipman, 1988,87).

Sokrates ve Platon'un ilişkisindeki gibi, eleştirel düşünme becerileri konusunda yetkin olan birini model almak önemlidir (Chaffe, 2009, 43). Bu nedenle eleştirel düşünme becerileri eğitimi için öğretmenlerin (özellikle okul öncesi öğretmenlerinin) kritik bir öneme sahip olduğu söylenebilir. Öğretmen, kavramları öğrencilerin kendi deneyimleri ile ilişkilendirme yoluyla

değerlendirmelerini sağlamalı, açık uçlu sorulara sıklıkla yer vermeli, soru sormaları için öğrencileri teşvik etmeli, akıl yürütmeyi destekleyici ortamlar oluşturmalı, telkinden kaçınmalı, fikirleri saygılı olmalı ve öğrencilerde güven duygusu oluşturmalıdır (Nosich, 2012, 27; Güven,2004, 43).

Okul öncesi dönemde eleştirel düşünme eğitimi sadece bilişsel gelişim ile ilgili değildir. Diğer gelişim alanlarında da öğencinin yetkinleşmesini ve kazanımlarının kalıcı olmasını sağlar. Örneğin; Okur (2008) "Çocuklar için felsefe eğitim programının altı yaş grubu çocuklarının atılganlık, işbirliği ve kendini kontrol sosyal becerileri üzerindeki etkisi" isimli çalışmasında Çocuklar için Felsefe (Philosophy for Children- P4C) eğitim programının ve sosyal üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamış ve Çocuklar İçin Felsefe Eğitim Programı'nın bahsi geçen sosyal beceriler üzerinde anlamlı farklılıklar oluşturduğunu tespit etmiştir.

Okul öncesi dönemde eleştirel düşünme becerileri eğitiminde en sık kullanılan yöntem soru-cevaptır. Sokratik sorgulama ve soru sorma yoluyla gerçek problemin ortaya çıkması sağlanır (Fogler, Le Blanc ve Rizzo, 2013,52). Sokrates metodu ile felsefeyi bilmek yerine pratik yapmak ve felsefeyi bir yaşam formu olarak görmek hedeflenir (Lipman,1988,12).

Eleştirel düşünme eğitiminde sıkça kullanılan yöntemlerden biri de tartışmadır. Eleştirel düşünmenin anahtarlarından biri olan tartışma, kesin bir durumun başka bir durumu savunması için önerilmesidir. Tartışma kişiyi zihinsel olarak aktif kılar, olaylara farklı açılardan bakmasını, vardığı kanıyı desteklemek için nedenler geliştirmesini sağlar ve soru sormaya yönlendirir (Chaffe,2009,343).

Bu yöntemlere ek olarak drama yöntemi de eleştirel düşünme becerilerini destekler niteliktedir. Ulutaş (2011) okul öncesi öğrencileri ile yaptığı araştırmada drama ve oyunun; eleştirel düşünme becerisini geliştirmede, bireylerde kalıcı yaratıcılık ve estetik gelişimi sağlamada, karar verme becerileri kazandırmada, imgelem gücünü, duyguları ve düşünceleri geliştirmede olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmiştir.

Yaratıcı Düşünme ve Okul Öncesi Dönemde Yaratıcı Düşüme Becerileri Eğitimi

Yaratıcılık; ilişkisiz gibi görünen şeyleri ilişkilendirmek, eldeki bilgilerin ötesine geçmek ve bir şeyleri yeni bir şekilde görebilmek, yeni bir şeyler oluşturmak, eşsiz birşeyler yapmaktır (Englebright Fox ve Shirrmacher, 2012,5). Torrance (1962)'a göre ise yaratıcılık; test etmek ve sonuçlarla ilişkilendirmek fikirleri şekillendirmek, boşlukları, rahatsızlık uyandıran olguları fark etmek, hipotezler oluşturmak, düzeltmeler yapmak ve yeniden test etmektir (16). Yaratıcılık aynı zamanda problem çözerken, kişinin karar verirken, yorum yaparken kullandığı becerilerin kaynağını oluşturur (Sevinç, 2004, 108).

Yaratıcılık ile yaratıcı düşünme kavramları yakından ilişkilidir (Üstündağ,2003,77). Yaratıcı düşünme ile düşünme becerileri kullanışlı değerli ve eşsiz fikirler üretmek için kullanılır (Chaffe,2009,3).

Yaratıcı düşünme kişinin kendine özgüdür (Argun, 2012,6). Yaratıcı bir fikir; hayali ve etkili olmakla birlikte nadir görülebilecek bir iyilikte olmalıdır (Ruggiero,2004,88). Değerli bir yaratıcı düşünce kişiye nmantıklı gelmeli ve kişinim kendi düşünce sistemi ile uyumlu olmalıdır (De Bono, 1992,15).

Yaratıcı düşünme eğitimi okul öncesi dönemde başlamalıdır (Üstündağ,2003,229). Bu dönemde çocuk yaratıcılığını ifade edebilirse bütün gelişim alanlarında yetkinleşir (Englebrght Fox ve Shirrmacher, 2012,33). Bu süreçte eğitim ortamı çok önemlidir. Eğitim ortamı; büyük ve küçük grup aktivitelerine uygun olmalı, doğal materyaller barındırmalı, ilgi çekici olmalı ve gereksiz malzemelerle dolu olmamalıdır (Isbell ve Raines,2002,53). Sınıftaki materyaller anlamlı olmakla beraber çocukların yaratıcılıklarını değerlendirebilmeyi sağlamalıdır. Ayrıca sıklıkla açık uçlu aktivitelere yer verilmelidir. Çocuklara ne yapacağını, ürünlerinin nasıl olması gerektiğini ve hangi materyalleri seçeceğini ve söylemek yanlıştır (Isbell ve Raines,2002,51-52).

Yaratıcılık sadece sanat ve müzik dersleri ile desteklenemez. Yaratıcı düşünmenin desteklenebileceği bir çok etkinlik türü vardır (36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı ve Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2009, 73-74). Okul öncesi dönemde yaratıcı düşünme becerileri eğitiminde sıklıkla kullanılan yöntem, teknik ve disiplinler; edebiyat, oyun, soru sorma, problem bulma ve problem çözme, proje, yansıtıcı düşünme, resim, yanal düşünme ve altı şapkalı düşünmedir.

Edebiyat; öğrencilerin yaratıcı ürünler ortaya çıkarmasında aracı niteliğindedir. Çocuk edebiyatının temel amaçları arasında, hayal gücünü ve algısal gelişimi desteklemek bulunmaktadır (Zengin ve Zengin, 2007,89).

Oyun: Hayali oyunlarla çocuklar özgün çözümler üretir ve sonuçların sorumluluğunu anlamlandırırlar. Bu süreçte çocuklar; bir nesneyi işlevi dışında kullanabilir, bir başkasıymış gibi davranabilir ve çeşitli roller üstlenebilirler (Sevinç, 2004, 116).

Soru Sorma: Açık uçlu sorular ve yapılandırılmamış aktiviteler, öğrenciyi doğruyu bulmaya çalışmak yerine farklı şekillerde düşünmeleri için teşvik eder (Isbell ve Raines,2002,9).

Problem Bulma, Problem Çözme: Bu süreçte öğrenciler dünya hakkında sorular sorarlar ve ilerleyen dönemde kendi sorunlarını ve problemlerini belirleyebilecek duruma gelirler. Öğretmen bu süreci ilgi çekici yeni sorular ile destekler. Fikirler ve olasılıklar üzerinde konuşularak en iyi çözüme karar verilir (Isbell ve Raines,2002,49-50).

Proje: Çocuk hem araştırmacı hem mucittir. Gözlemler, sebepleri araştırır, sonuca varır, kararlar verir. Çocuğun dikkatini yoğunlaştırarak uzun süreli girişimlerde bulunmasını sağlar (Isbell ve Raines,2002,50).

Yansıtıcı Düşünme: Yansıtıcı düşünme ile çocuklar kendi yaptıkları üzerine düşünürler. Kendi çalışmalarını tanımlarlar. Çocuklara "Çalışma nasıl gözüküyor?, Bu çalışmayı yapmak nasıldı?, Çalışma nasıl geliştirilebilirsin?" gibi sorular sorulur (Isbell ve Raines,2002,50-51).

Resim: Resim tamamlama, resim tahmini, resim olasılıkları, resim hakkında konuşma gibi aktiviteler yaratıcı düşünmeyi geliştirmek için kullanılabilir. (Englebrght Fox ve Shirrmacher, 2012,25).

Yanal Düşünme: Yanal düşünme, normal düşünmeden farklı olarak kalıplara bağlı kalmadan düşünmeyi, ana yoldan sapmayı ve yan yolları kullanmayı önerir (De Bono, 1992,15).Yanal düşünme; düşünce, kavram ve genellemeler oluşturmak amacıyla kullanılan sistematik bazı teknikleri içerir. Yeni olasılıkları ve yaklaşımları keşfetmek hedeflenir (De Bono, 1992,54). Yanal düşünmenin püf noktası herhangi "belki bu daha iyi bir yol olabilir" görüşüne sahip olmaktır (De Bono,1992,69).

Altı Şapkalı Düşünme: De Bono (2014) bu yöntem ile bir konunun haritasını çıkarmayı hedeflemiştir. Düşünme faaliyetleri bu yöntemde gerçek birer şapka gibi düşünülür ve kişilerin taktıkları şapkalara uygun düşünmeleri istenir. Altı şapkalı düşünme, kişilerin benlik algılarına zarar vermeden düşüncelerini ifade etmelerine yardımcı olur. Bir olgu altı farklı noktadan ele alınır ve kişinin kendisi dahil başkalarına farklı açılardan bakmasını sağlar (De Bono, 2014,31). Altı tane düşünme şapkası vardır. Bu şapkaların renkleri; sarı, mavi, beyaz, kırmızı, siyah, yeşildir. Beyaz şapka, tarafsız ve objektif olarak olgularla ilgilenir. Siyah şapka, olumsuz ve karamsar düşünür. Kırmızı şapka, duygusal düşünür. Sarı şapka, uyumlu, iyimser ve olumlu düşünür. Mavi şapka süreci kontrol eder. Yeşil şapka yeni fikirler üretme ile ilgilenir (31-34).

Öğretmenin iyi bir rol model düşünme becerilerinin gelişimi için çok önemlidir. Bu nedenle öğretmenler açık fikirli, mizah duygusu yüksek, maceracı, açıklayıcı ve meraklı, sezgisel düşünebilen bireyler olmalıdır (36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı ve Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2009, 75-76).

Yapılan araştırmalara göre öğretmenin yaratıcı davranışlara ilişkin tutumları ile öğrencilerin yaratıcı ürünleri arasında anlamlı bir ilişki vardır (Üstündağ,2003,130). Öğretmen öğrencilerin yaratıcılık özelliklerini bilmeli, onlarla iyi iletişim kurarak öğretmeyi gerçekleştirmelidir (Torrance,1962,84-85). Okul öncesi dönemde öğretmenler, öğrencilerin kendilerini ve çevrelerini keşfetmelerine ve kendi kendilerine öğrenmelerine olanak sağlamalıdır (Torrance,1962,114). Bu süreçte öğretmenler öğrencilerin kendilerini oldukları gibi kabul etmeleri için onlara yardımcı olmalıdır (Torrance,1962,117). Ayrıca yaratıcılık ödüllendirilmeli, zaman ve alan yaratılmalı, yaratıcılığı destekleyici materyaller ve oyuncaklar sağlanmalı ve yaratıcılık için programda yer açmalıdır (Englebrght Fox ve Shirrmacher, 2012,11-12). Öğretmenin problem durumları oluşturması yaratıcı çözümleri üretmeleri için faydalı olmaktadır (Englebrght Fox ve Shirrmacher, 2012,28). Yaratıcı ürün oluşturma sürecinde ise öğrenciye yeterli süre verilmelidir aksi halde öğrenci işi bitirmek için acele eder bu da yaratıcı düşünmeyi engeller (Isbell ve Raines,2002,52).

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışmada okul öncesi öğrencilerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme düzeylerini belirleyebilmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinde durum çalışması yöntemi kullanılmıştır.

Nitel araştırma; görüşme, gözlem, döküman analizi gibi yöntemlerin kullanıldığı, algıları ve olayları doğal ortamda ortaya koyabilmeyi ve sosyal olguları içinde bulundukları çevrede araştırmayı ve anlamayı hedefleyen bir araştırma türüdür (Yıldırım ve Şimşek, 2016, 41; Taylor, 2005, 91). Durum çalışması ise sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesi gerektiğinde kullanılır (Merriam,2013,40). Vaka ya da örnek olay çalışması olarak da bilinen durum çalışmalarında, olgu gerçek yaşam çerçevesinde ele alınarak, üzerinde çalışılan durumdan yola çıkılır ve genel duruma ilişkin fikir edinmek amaçlanır (Christensen vd. 2015; Yin, 1984, 23).

Araştırmada benimsenen yaklaşım ise yorumlayıcıdır. Yorumlayıcı yaklaşım ile insan davranışlarını anlamak ve yorumlamak esas alınır. Ancak gözlemci gözlenenden tamamen soyut değildir ve bu yaklaşımın nesnel olmadığı kabul edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, 50-51).

Bu çalışmada örnekleme alınan öğrencilerle, bağlı oldukları çevre içinde yapılan deneysel çalışmalar sonucu, okul öncesi dönemdeki öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu nedenle en uygun yöntemin durum çalışması olduğuna karar verilmiştir.

Örneklem Seçimi

Örneklem iki aşamalı seçkisiz küme örnekleme yötemi ile oluşturulmuştur. Bu yöntemde, araştırma yapılacak kümeler belirlendikten sonra bu kümelerdeki birimlerden seçkisiz bir örneklem oluşturulur (Berg ve Lune, 2015,170).

Belirlenen sınıflardan kasıtlı örnekleme yolu ile öğrenci seçilmiş ve çalışmalar bu öğrenciler ile sürdürülmüştür. Örneklem, bu sınıflardaki öğrenciler arasından, seçkisiz küme örnekleme yöntemi ile seçilen okul öncesi öğrencilerinden oluşmaktadır. Araştırmaya dahil olan öğrencilerin tamamının yaş aralığı 48-60 aydır. Öğrencilerin sayısı 15'i kız, 15'i erkek olmak üzere 30'dur.

Veri Toplama

Gözlem, insan davranışlarını öğrenmeye, nesnel ölçüm yapmaya, bir ortamda keşif yapabilmeye doğrudan imkan vermektedir (Christensen vd.2015,62). Bu bağlamda veriler toplanırken gözlem yönteminin kullanılması ve gözlem formundan yararlanılması uygun bulunmuştur.

Okul yönetiminin ve sınıf öğretmeninin bilgisi dahilinde, uygun görülen gün ve saatlerde gözlemler yapılmıştır. Her okula yapılacak gözlem için 2 gün ayrılmıştır.

Gözlemlenmesi hedeflenen davranışlar eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme olmak üzere iki ayrı boyutta incelenmiştir. Eleştirel düşünme davranışları belirlenirken, Matthew Lipman'ın "Çocuklarla Felsefe Eğitim Programı"nda belirlediği kazandırılması hedeflenen davranışlardan yararanılmıştır. Yaratıcı düşünme davranışları belirlenirken, Guilford (1972)'un tanımladığı, yaratıcı düşüncenin özelliklerinden yararlanılmıştır. Uzman görüşlerinden alınan dönütler ve ön uygulamadan edinilen tecrübeler doğrultusunda bu davranışlardan okul öncesi eğitime uygun olanlar alınmış ve açıklamalar okul öncesi dönem çocuğunun özelliklerine göre ifade edilmiştir. Bu davranışlar; kavram ve düşünceler üzerine düşünebilme, olguların altında yatan nedenleri belirleyebilme, olayların olası sonuçlarını tahmin edebilme, gerekli verileri kullanarak fikir yürütme/sonuca varma, bir bütün içindeki uyumu yada uyumsuzlukları (fikirleri/nesneleri/nesnelere ait özellikleri) farkedebilme, iki olgunun ortak ve farklı özelliklerini farkedebilme, bir bütünü oluşturan parçaların ya da parçaların biraraya gelerek oluşturduğu bütünün farkına varabilme, bir durumu belli bir kritere göre değerlendirme, sınırlı sürede ihtiyacı karşılayacak nitelikte fikirler üretebilme, çeşitli çözüm yolları üretebilme, nesneleri farklı şekillerde kullanma, konuya ilişkin farklı fikirler ileri sürebilme, farklı/alışılmışın dışında ürünler ortaya koyabilme, farklı yollar bulma/kullanmadır.

Belirlenen davranışlar doğrultusunda araştırmacı tarafından "Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerine Yönelik Davranış Gözlem Formu" (Ek-1) oluşturulmuştur. Gözlem sürecinde geçerlik ve güvenirliği sağlamak için gözlem formundan yararlanılmıştır.

Gözlem sürecinde araştırmacı ve öğrenci sessiz bir ortamda belirlenen etkinlikleri gerçekleştirmişlerdir. Öğrencilerin kendilerini rahat ve güvende hissetmeleri için çalışma grubuna alınan öğrenciler ile bir gün önceden tanışılmış ve sohbet edilmiştir. Bu sayede etkinlik sürecinde hiç bir öğrenci çekingenlik ve isteksizlik göstermemiştir. Her öğrenciye ortalama 20

dakika ayrılmıştır. Öğrenciler, etkinlik sürecini yönelendirmeleri için teşvik edilmiştir. Öğrencilerden gelen yanıtlar ve tepkiler doğrultusunda sorulan sorular ve verilen yönergelerde yer yer değişikliler yapılmıştır. Gözlem yapılan süreçte kullanılan görsel materyaller ve öğrencilere yönlendirilen sorulara Ek-2'de yer verilmiştir.

Veri Analizi

Öğrencilerin davranış seviyelerinin tespit edilmesi, dereceli puanlama anahtarı olarak da bilinen rubrikler yardımıyla mümkündür (Çepni, 2007, 215). Bu çalışmada öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine ilişkin davranışlarının ve alt boyutlarının düzeylerinin belirlenmesi amaçlandığı için analitik rubrik uygulanması uygun görülmüştür. Analitik rubrik ise ürünün ya da sürecin bölümlere ayrılarak, değerlendirildiği ve elde edilen puanların toplanılarak toplam puanın hesaplanındığı bir ölçme aracıdır (Çepni, 2007, 217).

Gözlem formlarından elde edilen verileri anlamlandırabilmek için araştırmacı tarafından gözlem değerlendirme rubrikleri hazırlanmıştır. Rubriklerin hazırlanma sürecinde gözlem formlarından elde edilen veriler gözönünde bulundurulmuş ve uzman görüşlerinden faydalanılmıştır. Gözlem formunda yer alan davranışların; çok düşük, düşük, orta, yüksek ve çok yüksek olarak değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Araştırmada kullanılan "Bireysel Öğrenci Gözlemi Değerlendirme Rubriği"'ne Ek-3'te yer verilmiştir.

Doldurulan gözlem formları ve gözlem değerlendirme rubriği yardımıyla her öğrencinin değerlendirilen her bir davranışına ilişkin davranış düzeyleri belirlenmiştir. Değerlendirilen her bir davranış çalışmanın güvenirliğini sağlamak ve yorum yapmayı kolaylaştırmak için sayısal verilere dönüştürülmüş ve ortalamaları alınarak öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine ilişkin davranış düzeylerine ulaşılmıştır.

Davranış düzeylerine göre verilen sayısal verilere Tablo-1'de yer verilmiştir.

Tablo 1 : Bireysel Gözlem Formunda Yer Alan Davranış Düzeyleri ve Sayısal Değerleri

Davranış Düzeyi	Sayısal Karşılığı
Çok Düşük	1
Düşük	2
Orta	3
Yüksek	4
Çok Yüksek	5

Veriler analiz edilirken, öğrenciler A1, A2, A3, A4, A5, B1, B2, B3, B4, B5, C1, C2, C3, C4, C5, D1, D2, D3, D4, D5, E1, E2, E3, E4, E5, F1, F2, F3, F4, F5 olarak kodlanmışlardır.

Araştırmanın Güçlü Yanları ve Sınırlılıkları

Toplanan veriler, araştırmanın gerçekleştirildiği zaman dilimi ile, öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri hakkında elde edilen bilgiler; gözlem raporları ve velilerden gelen cevaplar ile, elde edilen veriler kullanılan nitel veri analizi yöntemleri ile, çalışma grubu ise 30 öğrenci ile sınırlıdır. Çalışmanın sınırlılıklarından bir diğeri de araştırmacının katılımcı gözlemci olmasının çalışmanın objektiflikten uzaklaşma ihitmalini doğurmasıdır.

Veri toplama araçlarının ön uygulamasının yapılarak gerekli düzeltme ve geliştirme çalışmalarının yapılmış olması ve uzman görüşlerinden faydalanılması, araçların ilgili alan yazın incelenerek geliştirilmesi, veri toplama sürecinde öğrencinin merkeze alınarak süreci yönlendirmelerine izin verilmesi, uygulmanın doğal ortamda yapılarak davranışların gözlemlenmesi çalışmanın güçlü yanlarını oluşturmaktadır.

BULGULAR

Araştırmacı tarafından geliştirilen eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri değerlendirme ölçeğinden yararlanılarak, öğrencilerin gözlemlenen davranışlarının düzeyleri belirlenmiştir. Buna göre A sınıfından bireysel gözleme alınan öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri düzeyi *Orta* (3,5), B sınfının *Yüksek* (3,9), C sınıfının *Yüksek* (3,8), D sınıfının *Orta* (3,4), E sınıfının *Yüksek* (4,1) ve F sınıfının *Yüksek* (4,08) düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin Kavram ve Düşünceler Üzerine Düşünebilme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin kavram ve düşünceler üzerine düşünebilme becerisi düzeyi (ortalama 3,92) *yüksek* bulunmuştur. A, B, C ve D sınıfından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi *Orta* düzeyde bulunurken E ve F sınıfındaki öğrencilerin beceri düzeyi *yüksek* bulunmuştur. Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-2'deki gibidir.

Tablo-2: Öğrencilerin, Kavram ve Düşünceler Üzerine Düşünebilme Düzeyleri

Öğrenci	Ort.	Düzey/Puan
A1		Orta-3
A2	Orta	Düşük-2
A3	(2,6)	Düşük-2
A4		Yüksek-4
A5		Düşük-2
B1	Orta	Düşük-2
B2	(2,8)	Yüksek-4
B3		Çok Düşük-1
B4		Çok Yüksek-5
B5		Düşük-2
C1		Yüksek-4
C2	Orta	Yüksek-4

C3	(3,2)	Düşük-2
C4		Yüksek-4
C5		Düşük-2
D1		Düşük-2
D2	Orta	Orta-3
D3	(3)	Yüksek-4
D4		Yüksek-4
D5		Düşük-2
E1		Orta-3
E2	Yüksek	Yüksek-4
E3	(3,8)	Çok Yüksek-5
E4		Orta-3
E5		Yüksek-4
F1		Çok Yüksek-5
F2	Yüksek	Çok Yüksek-5
F3	(4,2)	Çok Yüksek-5
F4		Düşük-2
F5		Yüksek-4

Öğrencilerin Olguların Altında Yatan Nedenleri Belirleyebilme, Olayların Olası Sonuçlarını Tahmin Edebilme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin olguların altında yatan nedenleri belirleyebilme, olayların olası sonuçlarını tahmin edebilme becerisi düzeyi (ortalama 4,88) *yüksek* bulunmuştur. A, B,C, D, E ve F sınıflarından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi *Yüksek* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-3'deki gibidir.

Tablo-3: Öğrencilerin, Olguların Altında Yatan Nedenleri Belirleyebilme, Olayların Olası Sonuçlarını Tahmin Edebilme Düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1		Orta-3
A2	Yüksek	Orta-3
A3	(3,6)	Orta-3
A4		Çok Yüksek-5
A5		Yüksek-4
B1		Yüksek-4
B2	Yüksek	Çok Yüksek-5
B3	(4,4)	Orta-3
B4		Çok Yüksek-5
B5		Çok Yüksek-5

C1	Yüksek (4,2)	Yüksek-4
C2		Çok Yüksek-5
C3		Çok Yüksek-5
C4		Orta-3
C5		Yüksek-4
D1	Yüksek (3,6)	Yüksek-4
D2		Yüksek-4
D3		Çok Yüksek-5
D4		Düşük-2
D5		Orta-3
E1	Yüksek (4,2)	Çok Yüksek-5
E2		Yüksek-4
E3		Çok Yüksek-5
E4		Yüksek-4
E5		Orta-3
F1	Yüksek (4,4)	Çok Yüksek-5
F2		Çok Yüksek-5
F3		Çok Yüksek-5
F4		Düşük-2
F5		Çok Yüksek-5

Öğrencilerin Gerekli Verileri Kullanarak Fikir Yürütme/Sonuca Varma Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin gerekli verileri kullanarak fikir yürütme/sonuca varma becerisi düzeyi (ortalama 4,2) *yüksek* bulunmuştur. A,B,C,D,E ve F sınıflarından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi *Yüksek* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-4'deki gibidir.

Tablo-4: Öğrencilerin, Gerekli verileri kullanarak fikir yürütme/sonuca varma düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1	Yüksek (4)	Yüksek-4
A2		Orta-3
A3		Yüksek-4
A4		Çok Yüksek-5
A5		Yüksek-4
B1	Yüksek (4,2)	Yüksek-4
B2		Çok Yüksek-5
B3		Orta-3
B4		Çok Yüksek-5
B5		Yüksek-4
C1	Yüksek	Yüksek-4
C2		Çok Yüksek-5

C3	(4,4)	Çok Yüksek-5
C4		Yüksek-4
C5		Yüksek-4
D1		Yüksek-4
D2	Yüksek	Yüksek-4
D3	(3,8)	Düşük-2
D4		Çok Yüksek-5
D5		Yüksek-4
E1		Çok Yüksek-5
E2	Yüksek	Çok Yüksek-5
E3	(4,6)	Çok Yüksek-5
E4		Orta-3
E5		Çok Yüksek-5
F1		Çok Yüksek-5
F2	Yüksek	Çok Yüksek-5
F3	(4,2)	Çok Yüksek-5
F4		Orta-3
F5		Orta-3

Öğrencilerin Bir Bütün İçindeki Uyumu ya da Uyumsuzlukları (fikirleri/nesneleri/nesnelere ait özellikleri) Farkedebilme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin bir bütün içindeki uyumu ya da uyumsuzlukları (fikirleri/nesneleri/nesnelere ait özellikleri) farkedebilmebecerisi düzeyi (ortalama 4,2) *yüksek* bulunmuştur. A,ve E sınıflarından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi Çok *Yüksek;* B,C ve F sıınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Yüksek;* D sıınıfından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Orta* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-5'deki gibidir.

Tablo-5: Öğrencilerin, Bir bütün içindeki uyumu ya da uyumsuzlukları (fikirleri/nesneleri/nesnelere ait özellikleri) farkedebilmedüzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1		Yüksek-4
A2	Çok	Yüksek-4
A3	Yüksek	Çok Yüksek-5
A4	(4,6)	Çok Yüksek-5
A5		Çok Yüksek-5
B1		Yüksek-4
B2	Yüksek	Yüksek-4
B3	(4,4)	Çok Yüksek-5
B4		Çok Yüksek-5
B5		Yüksek-4
C1		Çok Yüksek-5

C2	Yüksek (4)	Yüksek-4
C3		Yüksek-4
C4		Orta-3
C5		Yüksek-4
D1	Orta (3,4)	Çok Yüksek-5
D2		Yüksek-4
D3		Düşük-2
D4		Yüksek-4
D5		Düşük-2
E1	Çok Yüksek (4,8)	Çok Yüksek-5
E2		Yüksek-4
E3		Çok Yüksek-5
E4		Çok Yüksek-5
E5		Çok Yüksek-5
F1	Yüksek (4,4)	Çok Yüksek-5
F2		Çok Yüksek-5
F3		Yüksek-4
F4		Yüksek-4
F5		Yüksek-4

Öğrencilerin İki Olgunun Ortak ve Farklı Özelliklerini Farkedebilme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin iki olgunun ortak ve farklı özelliklerini farkedebilme becerisi düzeyi (ortalama 3,9) *yüksek* bulunmuştur. A,C, E ve F sınıflarından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi *Yüksek;* D ve B sınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Orta* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-6'daki gibidir.

Tablo-6: Öğrencilerin, İki olgunun ortak ve farklı özelliklerini farkedebilme düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1	Yüksek (3,8)	Yüksek-4
A2		Yüksek-4
A3		Orta-3
A4		Orta-3
A5		Çok Yüksek-5
B1	Orta (3,4)	Çok Düşük-1
B2		Orta-3
B3		Orta-3
B4		Çok Yüksek-5
B5		Çok Yüksek-5
C1	Yüksek	Yüksek-4
C2		Yüksek-4

C3	(4,2)	Çok Yüksek-5
C4		Çok Yüksek-5
C5		Orta-3
D1		Çok Yüksek-5
D2	Orta	Yüksek-4
D3	(3,2)	Düşük-2
D4		Orta-3
D5		Düşük-2
E1		Yüksek-4
E2	Yüksek	Yüksek-4
E3	(4,4)	Çok Yüksek-5
E4		Çok Yüksek-5
E5		Yüksek-4
F1		Çok Yüksek-5
F2	Yüksek	Çok Yüksek-5
F3	(4,4)	Çok Yüksek-5
F4		Çok Yüksek-5
F5		Düşük-2

Öğrencilerin Bir Bütünü Oluşturan Parçaların yada Parçaların Biraraya Gelerek Oluşturduğu Bütünün Farkına Varabilme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin bir bütünü oluşturan parçaların ya da parçaların biraraya gelerek oluşturduğu bütünün farkına varabilme becerisi düzeyi (ortalama 4,6) *çok yüksek* bulunmuştur. A,B,C,E ve F sınıflarından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi Çok *Yüksek;* D sınıfından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Yüksek* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-7'deki gibidir.

Tablo-7: Öğrencilerin, Bir Bütünü Oluşturan Parçaların ya da Parçaların Biraraya Gelerek Oluşturduğu Bütünün Farkına Varabilme Düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1		Çok Yüksek-5
A2	Çok	Çok Yüksek-5
A3	Yüksek	Çok Yüksek-5
A4	(4,6)	Orta-3
A5		Çok Yüksek-5
B1		Çok Yüksek-5
B2	Çok	Çok Yüksek-5
B3	Yüksek	Çok Yüksek-5
B4	(5)	Çok Yüksek-5
B5		Çok Yüksek-5
C1		Çok Yüksek-5

C2	Çok Yüksek (4,8)	Çok Yüksek-5
C3		Çok Yüksek-5
C4		Çok Yüksek-5
C5		Yüksek-4
D1	Yüksek (3,8)	Çok Yüksek-5
D2		Yüksek-4
D3		Yüksek-4
D4		Yüksek-4
D5		Düşük-2
E1	Çok Yüksek (4,8)	Çok Yüksek-5
E2		Yüksek-4
E3		Çok Yüksek-5
E4		Çok Yüksek-5
E5		Çok Yüksek-5
F1	Çok Yüksek (4,8)	Çok Yüksek-5
F2		Çok Yüksek-5
F3		Çok Yüksek-5
F4		Çok Yüksek-5
F5		Yüksek-4

Öğrencilerin Bir Durumu Belli Bir Kritere Göre Değerlendirme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin bir durumu belli bir kritere göre değerlendirme becerisi düzeyi (ortalama 3,7) *yüksek* bulunmuştur. A,B,C,D,E ve F sınıflarından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi *Yüksek* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-8'deki gibidir.

Tablo-8: Öğrencilerin, Bir Durumu Belli Bir Kritere Göre Değerlendirme Düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1	Yüksek (4)	Orta-3
A2		Yüksek-4
A3		Yüksek-4
A4		Yüksek-4
A5		Çok Yüksek-5
B1	Yüksek (3,6)	Çok Yüksek-5
B2		Yüksek-4
B3		Orta-3
B4		Çok Yüksek-5
B5		Çok Düşük-1
C1	Yüksek (3,8)	Yüksek-4
C2		Yüksek-4
C3		Yüksek-4

C4		Çok Yüksek-5
C5		Düşük-2
D1		Yüksek-4
D2	Yüksek	Yüksek-4
D3	(3,6)	Yüksek-4
D4		Yüksek-4
D5		Düşük-2
E1		Yüksek-4
E2	Yüksek	Orta-3
E3	(3,6)	Çok Yüksek-5
E4		Çok Düşük-1
E5		Çok Yüksek-5
F1		Çok Yüksek-5
F2	Yüksek	Çok Yüksek-5
F3	(4)	Yüksek-4
F4		Orta-3
F5		Orta-3

Öğrencilerin Sınırlı Sürede İhtiyacı Karşılayacak Nitelikte Fikirler Üretebilme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin, sınırlı sürede ihtiyacı karşılayacak nitelikte fikirler üretebilme becerisi düzeyi (ortalama 3,5) *orta* bulunmuştur. A,B ve D sınıflarından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi *Yüksek;* C,E ve F sıınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Orta* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-9'daki gibidir.

Tablo-9: Öğrencilerin, Sınırlı Sürede İhtiyacı Karşılayacak Nitelikte Fikirler Üretebilme Düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1		Orta-3
A2	Orta	Orta-3
A3	(3,4)	Orta-3
A4		Yüksek-4
A5		Yüksek-4
B1		Yüksek-4
B2	Orta	Orta-3
B3	(3,6)	Orta-3
B4		Çok Yüksek-5
B5		Orta-3
C1		Çok Yüksek-5
C2	Yüksek	Orta-3
C3	(3,8)	Yüksek-4

C4		Çok Yüksek-5
C5		Düşük-2
D1		Çok Yüksek-5
D2	Orta	Yüksek-4
D3	(3,4)	Düşük-2
D4		Orta-3
D5		Orta-3
E1		Düşük-2
E2	Yüksek	Orta-3
E3	(3,6)	Çok Yüksek-5
E4		Orta-3
E5		Çok Yüksek-5
F1		Çok Yüksek-5
F2	Yüksek	Çok Yüksek-5
F3	(3,6)	Orta-3
F4		Düşük-2
F5		Orta-3

Öğrencilerin Çeşitli Çözüm Yolları Üretebilme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin, çeşitli çözüm yolları üretebilme becerisi düzeyi (ortalama 3,5) *orta* bulunmuştur. A,B ve E sınıflarından bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi *Orta;* C,D ve F sıınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Yüksek* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-10'daki gibidir.

Tablo-10: Öğrencilerin, Çeşitli Çözüm Yolları Üretebilme Düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1		Orta-3
A2	Orta	Düşük-2
A3	(3,2)	Orta-3
A4		Yüksek-4
A5		Yüksek-4
B1		Orta-3
B2	Orta	Orta-3
B3	(3,4)	Orta-3
B4		Çok Yüksek-5
B5		Orta-3
C1		Çok Yüksek-5
C2	Yüksek	Orta-3
C3	(3,8)	Orta-3
C4		Orta-3
C5		Çok Yüksek-5

D1		Çok Yüksek-5
D2	Yüksek	Yüksek-4
D3	(3,6)	Orta-3
D4		Orta-3
D5		Orta-3
E1		Orta-3
E2	Orta	Orta-3
E3	(3,4)	Yüksek-5
E4		Orta-3
E5		Orta-3
F1		Çok Yüksek-5
F2	Yüksek	Çok Yüksek-5
F3	(3,8)	Çok Yüksek-5
F4		Çok Düşük-1
F5		Orta-3

Öğrencilerin Nesneleri Farklı Şekillerde Kullanma Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin, nesneleri farklı şekillerde kullanma becerisi düzeyi (ortalama 3,4) *orta* bulunmuştur. A sınıfının bireysel gözleme alınan öğencilerin bu becerisi *Düşük;* B, E ve F sınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Yüksek;* C ve D sınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Orta* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-11'deki gibidir.

Tablo 11: Öğrencilerin, Nesneleri Farklı Şekillerde Kullanma Düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1		Düşük-2
A2	Düşük	Çok Düşük-1
A3	(1,8)	Çok Düşük-1
A4		Çok Düşük-1
A5		Yüksek-4
B1		Çok Yüksek-5
B2	Yüksek	Düşük-2
B3	(4,4)	Çok Yüksek-5
B4		Çok Yüksek-5
B5		Çok Yüksek-5
C1		Çok Yüksek-5
C2	Orta	Çok Yüksek-5
C3	(2,8)	Çok Düşük-1
C4		Düşük-2
C5		Çok Düşük-1
D1		Yüksek-4

D2	Orta (3)	Yüksek-4
D3		Düşük-2
D4		Orta-3
D5		Düşük-2
E1	Yüksek (4,2)	Çok Yüksek-5
E2		Çok Yüksek-5
E3		Çok Yüksek-5
E4		Çok Düşük-1
E5		Çok Yüksek-5
F1	Yüksek (4,2)	Orta-3
F2		Çok Düşük-1
F3		Düşük-2
F4		Çok Düşük-1
F5		Çok Düşük-1

Öğrencilerin Konuya İlişkin Farklı Fikirler İleri Sürebilme Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin, konuya ilişkin farklı fikirler ileri sürebilme becerisi düzeyi (ortalama 3,7) *Yüksek* bulunmuştur. A, B, C, E ve F sınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Yüksek;* D sınıfından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Orta* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-12'deki gibidir.

Tablo-12: Öğrencilerin, Konuya İlişkin Farklı Fikirler İleri Sürebilme Düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1	Yüksek (3,8)	Orta-3
A2		Orta-3
A3		Orta-3
A4		Çok Yüksek-5
A5		Çok Yüksek-5
B1	Yüksek (4)	Yüksek-4
B2		Yüksek-4
B3		Orta-3
B4		Çok Yüksek-5
B5		Yüksek-4
C1	Yüksek (3,6)	Çok Yüksek-5
C2		Orta-3
C3		Orta-3
C4		Yüksek-4
C5		Orta-3
D1	Orta	Yüksek-4
D2		Yüksek-4

D3	(3)	Düşük-2
D4		Düşük-2
D5		Orta-3
E1		Çok Yüksek-5
E2	Yüksek	Yüksek-4
E3	(4,2)	Çok Yüksek-5
E4		Orta-3
E5		Yüksek-4
F1		Çok Yüksek-5
F2	Yüksek	Çok Yüksek-5
F3	(4)	Çok Yüksek-5
F4		Düşük-2
F5		Orta-3

Farklı/Alışılmışın Dışında Ürünler Ortaya Koyabilme, Farklı Yollar Bulma/Kullanma Davranışlarına İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan 30 öğrencinin, farklı/alışılmışın dışında ürünler ortaya koyabilme, farklı yollar bulma/kullanmasürebilme becerisi düzeyi (ortalama 3,4) *Orta* bulunmuştur. A,C,D ve F sınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Orta;* B ve E sınıflarından bireysel gözleme alının öğrencilerin bu becerisi *Yüksek* düzeyde bulunmuştur.

Öğrencilerin ilgili becerilerine ait düzey ve puan durumları Tablo-13'deki gibidir.

Tablo-13: Öğrencilerin, Farklı/Alışılmışın Dışında Ürünler Ortaya Koyabilme, Farklı Yollar Bulma/Kullanma Düzeyleri

Öğrenci	Ort	Düzey/Puan
A1		Düşük-2
A2	Orta	Düşük-2
A3	(2,8)	Çok Düşük-1
A4		Yüksek-4
A5		Çok Yüksek-5
B1		Orta-3
B2	Yüksek	Orta-3
B3	(3,6)	Yüksek-4
B4		Çok Yüksek-5
B5		Orta-3
C1		Yüksek-4
C2	Orta	Yüksek-4
C3	(3,4)	Orta-3
C4		Orta-3
C5		Orta-3
D1		Çok Yüksek-5
D2	Orta	Düşük-2

D3	(3,4)	Yüksek-4
D4		Düşük-2
D5		Yüksek-4
E1		Çok Yüksek-5
E2	Yüksek	Orta-3
E3	(4,2)	Çok Yüksek-5
E4		Orta-3
E5		Çok Yüksek-5
F1		Çok Yüksek-5
8F2	Orta	Çok Yüksek-5
F3	(3)	Düşük-2
F4		Düşük-2
F5		Çok Düşük-1

SONUÇ ve TARTIŞMA

Her sınıftan gözleme alınan öğrencilerin davranış düzeylerinin ortalamaları alınarak sonuçlara ulaşılmıştır. Bu sonuçlar ve sonuçlara ilişkin yorumlar aşağıdaki gibidir;

- Öğrencilerin kavram ve düşünceler üzerine düşünebilme davranışları en düşük düzeye (ortalama 3,26) sahip olan davranış türüdür. Eleştirel düşünmenin temelinde yer alan düşünme üzerine düşünme yetisinin öğrencilerde oldukça yetersiz olduğu görülmektedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında okul öncesi eğitim kurumlarında çocuklarla felsefe çalışmalarının yetersizliği, öğretmenlerin düşünme becerileri eğitimine yönelik tutumları ve mesleki yetersizlikleri gösterilebilir.

- Yeterli dil gelişimine sahip olmayan çocuklar düşüncelerini akıcı bir şekilde ifade etmekte zorlanabilirler (Lipman, 1988, 30). Kavram ve düşünceler üzerine düşünebilme davranışının da gözlemlenebilmesi için öğrencinin kendini sözel olarak ifade etmesi gerekmektedir. Dil gelişiminin yetersiz olması ilgili davranış sonuçlarının düşük çıkmasında etkili olmuş olabilir. Örneğin; davranış ortalamaları en yüksek olan 3 öğrecinin (A5, D1, E1) dahi bu davranış düzeylerinin düşük seviyede çıkması dikkat çekicidir. Bu öğrencilerin kendilerini ifade etmekte ve doğru sözcükleri seçmekte zorlandıkları gözlemlenmiştir.

- Olguların altında yatan nedenleri belirleyebilme, olayların olası sonuçlarını tahmin edebilme davranışı (ortalama, 4,06) yüksek bulunmuştur. En yüksek düzeyde gözlemlenen davranışlardan biridir. Öğrencilerin bu davranışa ait düzeyleri ile ortalama düzeyleri paralellik göstermektedir. Yani düşünme becerileri düzeyi yüksek olan öğrencinin, neden-sonuç ilişkisi kurma becerisi de yüksek bulunmuştur.

- Gerekli verileri kullanarak fikir yürütme/sonuca varma davranışı yüksek (ortalama 4,2) bulunmuştur. Bu davranış da en yüksek düzeyde gözlemlenen davranışlardan biridir. Öğrencilerin genel puanları ortalamaları ile ilgili davranış düzeyleri parallelik göstermektedir. Olguların altında yatan nedenleri belirleyebilme, olayların olası sonuçlarını

tahmin edebilme davranışı ile fikir yürütme/sonuca varma davranışları birbiri ile yakından ilişkilidir. Öğrencilerin bu iki davranışa ait sonuçları da genel olarak (sadece iki öğrenci dışında) benzerlik göstermektedir. Bu durumda ilgili davranışların birbirinin yordayıcısı olduğu söylenebilir.

- Öğrencilerin bir bütün içindeki uyumu ya da uyumsuzlukları (fikirleri/nesneleri/nesnelere ait özellikleri) farkedebilme davranışları yüksek düzeyde (ortalama 4, 26) bulunmuştur. Bu davranış da en yüksek düzeyde gözlemlenen davranışlardan biridir. Bu davranış türünde öğrenciler arasında farklılaşma oldukça azdır. Ayrıca düşünme becerileri düzeyi genel ortalaması yüksek olan öğrenciler, bu davranışı da yüksek düzeyde göstermiştir.

- Öğrencilerin iki olgunun ortak ve farklı özelliklerini farkedebilme davranışları yüksek düzeyde (ortalama 3,9) bulunmuştur. Bu durum öğrencilerin çoğunun karşılaştırma yapabilme yetilerinin iyi durumda olduğunun bir göstergesidir.

- Öğrencilerin bir bütünü oluşturan parçaların ya da parçaların biraraya gelerek oluşturduğu bütünün farkına varabilme becerisi çok yüksektir (ortalama 4,63). Bunda okul öncesi eğitim alan öğrencilerin matematik çalışmalarında parça-bütün ilişkisi kurulmasına yönelik etkinliklerin sıklıkla yer alması gösterilebilir. Legolar, yap-bozlar ve blok türü materyaller okul öncesi eğitim kurumlarında sıklıkla bulundurulmaktadır. Bu tür materyaller de parça-bütün ilişkisini kavrama da oldukça faydalı olabilir.

- Öğrencilerin bir durumu belli bir kritere göre değerlendirme davranışları yüksek düzeyde (ortalama 3,76) bulunmuştur. Öğrencilerin ilgili davranış düzeyi birbirlerinden oldukça farklılık göstermektedir. Aynı zamanda genel davranış düzeyi ortalamaları ile ilgili davranış düzeyinin doğru orantılı olduğu gözlemlenmiştir. Belli bir kritere göre değerlendirme yapma davranışının eleşitirel ve yaratıcı düşünme becerileri üzerinde önemli bir yordayıcı olduğu söylenebilir.

- Öğrencilerin sınırlı sürede ihtiyacı karşılayacak nitelikte fikirler üretebilme davranışları orta düzeyde (ortalama 3,56) bulunmuştur. Bu durumun sebebi olarak ev ve sınıf otamında özgür düşünme ortamının yeterince sağlanamaması, özgün fikirlerin teşvik edilmemesi ve kalıplara fazla bağlı kalınması gösterilebilir.

- Öğrencilerin çeşitli çözüm yolları üretebilme davranışları orta düzeyde (ortalama 3,53) bulunmuştur. Öğrencilerin ilgili davranışları oldukça değişkenlik göstermektedir. Bu davranış düzeyi yüksek olan öğrencilerin genel davranış ortalaması da yüksek bulunmuştur. Çözüm yolları üretmek problem çözme ile yakından ilgilidir. Bu davranışı düşük olan öğrenciler, problem çözmeye yönelik etkinliklere yönlendirilebilir. Aynı zamanda sınıfta bu becerisi yüksek öğrencilerle birlikte akran eğitimi yapılması problem çözme becerilerini geliştirmede faydalı olacaktır.

- Öğrencilerin nesneleri farklı şekillerde kullanma davranışları orta düzeyde (ortalama 3,4) bulunmuştur. Bu beceri türü en düşük seviyede gözlemlenen davranışlardan biridir. Aynı zamanda en fazla, düşük ve çok düşük düzeyde gözlemlenen davranıştır. Gözlem notları

incelendiğinde öğrencilerin en çok kalıplara bağlı kalmalarının, farklı önerilerde bulunmalarını engellediği görülmüştür.

- Öğrencilerin konuya ilişkin farklı fikirler ileri sürebilme davranışları yüksek düzeyde (ortalama 3,76) bulunmuşsa da gözlemlenen en düşük puanlı davranışlardan biridir. Bu davranışı düşük ve çok düşük düzeyde gösteren bir çok öğrenci vardır. Yine bu davranışta da öğrenciler arasında önemli farklılaşmalar vardır. Yüksek ortalamaya sahip öğrencilerin bu davranışı da yüksek düzeyde gözlemlenmiştir.

- Öğrencilerin farklı/alışılmışın dışında ürünler ortaya koyabilme, farklı yollar bulma/kullanma davranışları orta düzeyde (ortalama 3,4) bulunmuştur.Bu davranış gözlemlenen davranışlar arasında en düşük ortalamalardan birine sahiptir.

Bu davranışı çok yüksek (5) seviyede gözlemlenen öğrencilerin tamamı, genel ortalaması en yüksek olan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu durumda farklı/alışılmışın dışında ürünler ortaya koyabilen, farklı yollar bulan/kullanan öğrencilerin iyi birer eleştirel ve yaratıcı düşünür olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Gözlem formlarındaki notlardan yola çıkarak öğrencilerin belirli kalıplara oldukça bağlı kalmalarının bu durumda etkisi olduğu söylenebilir. Öğrencilerden bir çoğunun "Paylaşmak güzeldir." Cümlesini kurması ve nedeni sorulduğunda cevap verememesi bu düşünceyi destekler niteliktedir. Çocukların özümsemeden edindikleri olguların düşünmelerini oldukça olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Kişiye çevre tarafından dayatılan kalıplar, eleştirel ve yaratıcı düşünme için gerekli olan özgün ve özgür düşünebilme yetisinin gelişmesi önündeki en büyük engellerden biridir.

- Öğrenciler arasındaki farklılaşmalarda, çocukların okul dışındaki çevresinin ve bireysel farklılıklarının etkisi olduğu söylenebilir.

- Bağımsız anaokulundan gözleme alınan öğrencilerin davranış düzeyi ortalamaları en yüksek iki sınıf olması manidardır. Bu durumun ortaya çıkmasında (Okul öncesi öğretmeninin ifadelerine göre) bağımsız anaokulu yöneticilerinin okul öncesi eğitim alanından olması, programı uygulamada daha titiz davranması ve öğretmenlerden beklentilerinin programın hedefleri ile uyumlu olmasının etkili olduğu söylenebilir.

ÖNERİLER

Eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri eğitimin okul öncesi dönemden başlayarak insan hayatında yer edinmesi gerekmektedir. Bu noktada ailelere, okul öncesi öğretmenlerine, program geliştirme uzmanlarına, okul yöneticilerine önemli görevler düşmektedir.

Aileler tarafından; erken yaşlardan itibaren çocuklarla sohbet ederek onlara sık sık düşündürücü ve açık uçlu sorular sormalı, aile içinde özgür düşünme ortamı oluşturmalı ve farklılıklara saygı duyulmalı, yaratıcı ürünler ödüllendirilmeli, orjinal fikirler teşvik edilmeli, çocuklara düşüncelerini hayata geçirmeleri için olanak sağlanmalı, doğada vakit geçirmesine izin verilmeli, yeni keşifler yapmaları ve hayal kurmaları desteklenmeli, çocukları yetişkinlerin düşünce kalıplarına sokmaktan kaçınılmalı, hikayeler okunmalı ve çocuğun kendi hikayesini

oluşturması sağlanmalı, resim, müzik gibi sanatsal faaliyetlere yönlendirilmeli ve özgün ürünler takdir edilmeli, çocuğun kaliteli bir okul öncesi eğitim alması sağlanmalıdır.

Okul öncesi öğretmenleri; yetişkinler tarafından yapılandırılmış etkinliklerden mümkün olduğunca kaçınmalı, sınıf için öğrencilerin düşüncelerini ve ürünlerine çekinmeden paylaşacağı güven dolu özgür bir ortam oluşturmalı, sınıf içinde uygun ve gerekli materyalleri temin etmeli, öğrencileri doğal materyallerle oynamaları için teşvik etmeli, sanatsal etkinliklere, soru cevap yöntemine ve Türkçe-dil etkinliklerine mutlaka yer vermeli, öğrencilerin ortaya koyduğu ürünleri ödüllendirmeli ve düşünme becerileri eğitimi alanında mesleki gelişimini sürekli olarak desteklemeli, öğrenmeye açık olmalıdır. Öğretmen aynı zamanda ailelere de eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesi için rehber görevi görmelidir.

Program geliştirme uzmanları okul öncesi dönemde düşünme becerileri alanında uzman kişilerle ve okul öncesi öğretmenleri ile ortaklaşa çalışarak programda gerekli görülen düzenlemeleri yapmalı, okullardaki çevresel koşulların ve materyallerin uygun şekilde düzenlenmesini sağlamalı, düşünme becerileri eğitiminin önündeki engelleri belirleyerek program geliştirme çalışmaları yapmalıdır.

Okul yöneticileri, öğretmenlerin düşünme becerileri eğitimine yönelik farkındalıklarını arttırmalı ve mesleki gelişimlerini desteklemelidir. Aileleri bilinçlendirmek adına kurumlarda gerekli anne-baba eğitimleri verilmesini sağlamalı, okulun fiziksel eksiklerini belirlemeli ve gidermeli, okul öncesi eğitim programına entegre edilmiş düşünme becerileri eğitiminin uygunluğunu ve yeterliğini denetlemelidir.

KAYNAKLAR

Aubrey, Carol., Ghent, Kathryn., Kanira, Eleni. 2012. Enhancing Thinking Skills in Early Childhood. International Journal of Early Years *Education*. c.20. s.4: 332-348.

Berg, Bruce L. , Lune, Howard. 2015. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* 1.bs. (çev.ed. Hasan Aydın). Konya: Eğitim Kitabevi.

Browne, Kathryn. W. , Gordon, Ann. M. 2000. *Beginings and Beyond.* (5.bs.) USA: Delmar Thomson Learning

Chaffe, John. 2009. *Thinking Critically.* (9. bs.) ABD: Heinle Cangage Learning

Chaille, Christine. 2008. *Constructivism Across the Curriculum in Early Childhood Classrooms: Big Ideas.* USA: Allyn and Bacon Publishers

Christensen, L. B., Johnson, R. B., , Turner, L. A. 2015. *Araştırma yöntemleri: Desen ve Analiz* (çev. A. Alpay). 2.bs. Ankara: Anı Yayıncılık.

Çepni, Salih. 2007. *Ölçme ve Değerlendirme***.** Ed. Emin Karip. (s.193-239). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

De Bono, Edward. 1992. *Serious Creativity: Using the Power of Lateral Thinking to Create New Ideas.* UK: Harper Collins Publishers

De Bono, Edward. 2011. *Kendine Düşünmeyi Öğret.* 3.bs. İstanbul: Remzi Kitabevi

De Bono, Edward. 2014. *Altı Şapkalı Düşünme.* (Çev. Tuzcular, E.) İstanbul: Remzi Kitabevi

Englebright-Fox, Jill., Schirrmacher, Robert. 2012. *Art and Creative Development For Young Children.* USA: Wadsworth Cangage Learning.

Fogler, H.S., LeBlanc S.E. , Rizzo, B. 2013. *Strategies for Creative Problem Solving.* (3. bs.) USA: Prentice Hall

Güven, Yıldız. 2004. *Erken Çocuklukta Matematiksel Düşünme ve Matematiği Öğrenme***.** Ankara: Küçükadımlar Yayınevi

Isbell, Rebecca T. , Raines, Shirley C. 2002. Creativity and the Arts With Young Children. USA: Delmar Cangage

İpşiroğlu, Zehra. 2002. Düşünme Korkusu: Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretmenin Temelleri. İstanbul: Papirus Yayınları

Jachman, Hilda. L. 2001. Early Education Curriculum: A Childs Connection to the World. (2. bs.) USA: Delmar Thomson Learning

Kalkan-Ay, Gülsüm. 2014. *Okul Öncesi Eğitim Kurumu Yönetici ve Öğretmenlerinin Düşünme Becerileri Eğitim Programına İlişkin Görüşleri.* Yayınlanmamaış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Kandır, Aral., Yaşar, Can. (2003). *Okul Öncesi Eğitim ve Okul Öncesi Eğitim Programı.* YA-PA: İstanbul

Konat, Birsen. 2007. *Acaba Ne Olur?* İstanbul: Duru Yayınları

Kurşunlu, Elif. 2014. *Okul Öncesi Eğitim Programının Düşünme Becerileri Öğretimi Açısından İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Lipman, Matthew. 1988. *Philosophy Goes To School.* USA: Temple University Press

Lipman, M., Sharp, A. M. , Oscanyan, F. S. 1980. *Philosophy in the Classrom.* USA: Temple University Pressmerriam

McAffee, O., Leong, D.J. 2002. A*ssessing and Guideing Young Children's Development and Learning.* (3 bs.) USA: Pearson Prentice Hall Learning

Mutlu, Emel. 2010. *Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların (60-72 ay) Düşünme Düzeylerinin ve Okul Öncesi Öğretmenlerinin Düşünme Eğitimi ile İlgili Tutumlarının İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkele Üniversitesi, Çanakkale.

Nayfeld, Irena. 2014. *Learning Through Inquiry: Examining the Relationship Between Child-Generated Questions, Teacher Practices, and School Readiness in Head Start Classrooms.* Doktora Tezi. University of Miami: Florida

Nosich, Gerard M. 2012. *Eleştirel Düşünme ve Disiplinlerarası Eleştirel Düşünme Rehberi.* (Çev: Aybek, B.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Oktay, Ayla., Polat-Unutkan, Özgül. 2007. *Okul Öncesi Eğitimde Güncel Konular.* İstanbul: Morpa Yayınları

Okur, Melek. 2008. *Çocuklar İçin Felsefe Eğitim Programının Altı Yaş Grubu Çocuklarının Atılganlık, İşbirliği ve Kendini Kontrol Sosyal Becerileri Üzerindeki Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özdemir, Orhan. 2008. *Eleştirel Düşünme.* İstanbul: Kriter Yayınları

Rineer, Mary. E. 1987. *Analysis of the Effects of Utilization of a Thinking Skills Curriculum on Academic Achievement Learning Ability and Self-Control.* Doktora Tezi. Oklahoma State University, Oklahoma.

Ruggiero, Vincent R. 2001. *The Art of Thinking.* ABD: Pearson Custom Republishing

Ruggiero, Vincent R. 2004. *Beyond Feelings: A Guide to Critical Thinking.* **(**7. bs.) ABD: McGrow-Hill Humanities

EKLER

Ek-1: Eleştirel ve Yaratıcı Düşünme Becerilerine Yönelik Davranış Gözlem Formu

Öğrenci Kodu:	
DAVRANIŞ	**GÖZLEM NOTU**
Kavram ve düşünceler üzerine düşünebilme	
Olguların altında yatan nedenleri belirleyebilme, olayların olası sonuçlarını tahmin edebilme	
Gerekli verileri kullanarak fikir yürütme/sonuca varma	
Bir bütün içindeki uyumu yada uyumsuzlukları (fikirleri/nesneleri/nesnelere ait özellikleri) farkedebilme	
İki olgunun ortak ve farklı özelliklerini farkedebilme	
Bir bütünü oluşturan parçaların yada parçaların biraraya gelerek oluşturduğu bütünün farkına varabilme	
Bir durumu belli bir kritere göre değerlendirme	
Sınırlı sürede ihtiyacı karşılayacak nitelikte fikirler üretebilme	
Çeşitli çözüm yolları üretebilme	
Nesneleri farklı şekillerde kullanma	
Konuya ilişkin farklı fikirler ileri sürebilme	
Farklı/alışılmışın dışında ürünler ortaya koyabilme, farklı yollar bulma/kullanma	

Ek-2: Bireysel Öğrenci Gözlemi Sürecinde Kullanılan Görsel Materyaller ve sorular

Kullanılan Görsel Materyal	Öğrenciye Yönlendirilen Sorular
 (Konat, 2007,57)	• Resimde neler oluyor olabilir? Nereden anladın? • Sen olsan ne yapardın? • Sonra ne olacak olabilir? • Önlemek için ne yapılabilir? • Yanlış olan bir davranış var mı? Neden?
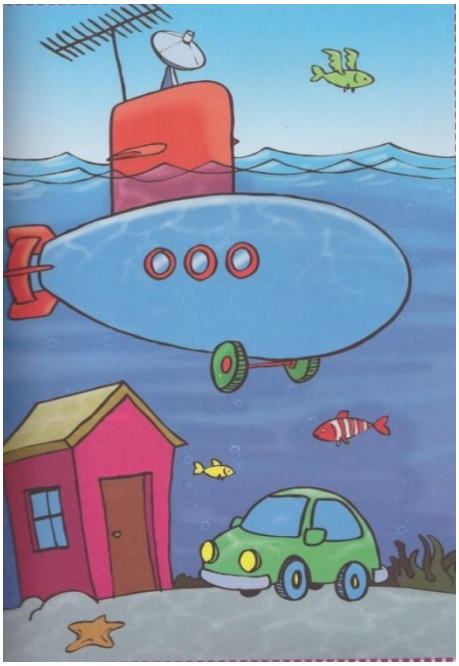 (Deligöz,2009,85)	• Sence bu resimde yanlış bir şeyler var mı? Neden? • Gerçek hayatta böyle bir şey olabilir mi? Neden? • Böyle olursa ne olur?

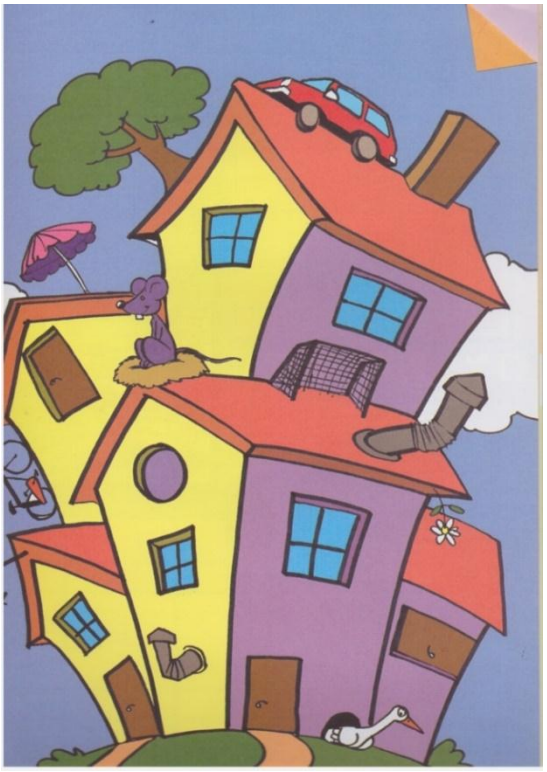 (Deligöz,2009,87)	• Sence bu resimde yanlış bir şeyler var mı? Neden? • Gerçek hayatta böyle bir şey olabilir mi? Neden? • Böyle olursa ne olur?
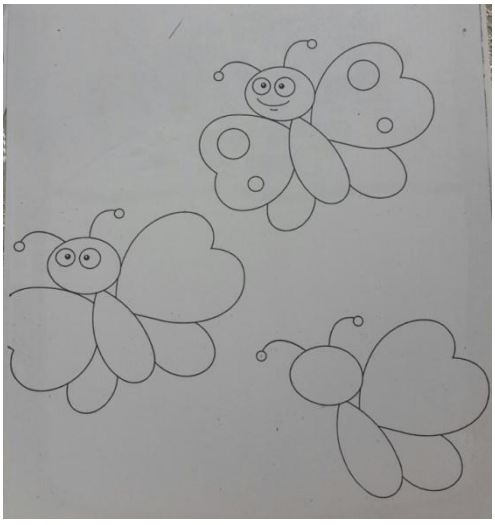 (Saz,2013)	• Kelebeği oluşturan parçalar nelerdir? • Bu kelebeklerden hangisi yada hangileri eksik? • Eksik parçalar neler? • Bu kelebeklerden hangisi yada hangileri tam? • Eksik olan kelebeklerin parçalarını çizerek tamamlar mısın?

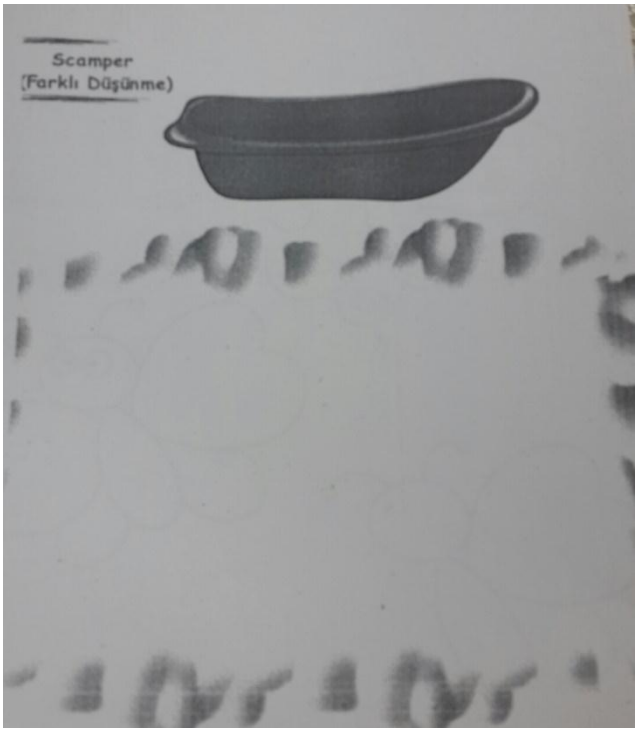 (Saz,2013)	• Resimde gördüğün küvet banyo yapmak dışında ne işe yarayabilir? • Çizerek anlatır mısın?
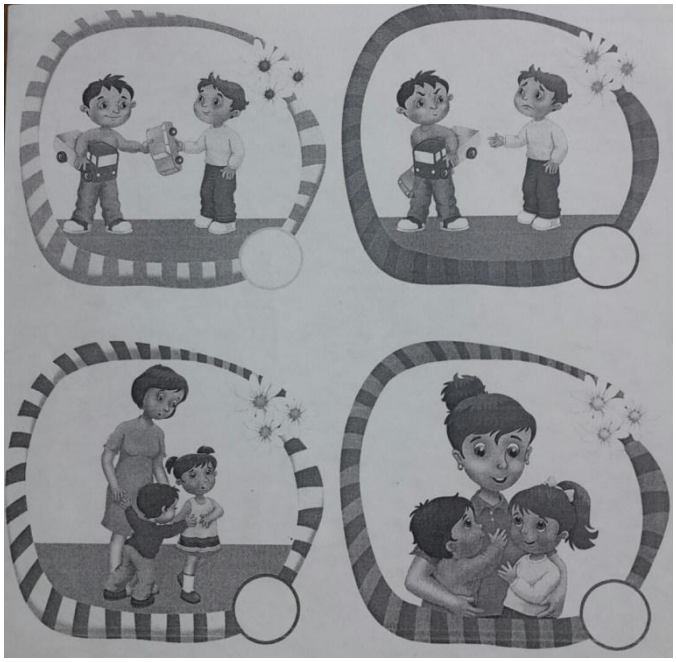 (Saz,2013)	• Resimlerdeki davranışları anlatır mısın? • Doğru ve güzel davranışlar sence hangileri? Neden? • Yanlış davranışlar sence hangiler? Neden? • Hangi resimler birbirine benziyor? Neden?

Ek-3: Bireysel Öğrenci Gözlemi Değerlendirme Rubriği

DAVRANIŞ	ÇOK DÜŞÜK	DÜŞÜK	ORTA	YÜKSEK	ÇOK YÜKSEK
Kavram ve düşünceler üzerine düşünebilme	Soruları karşılıksız bırakır, herhangi bir fikir belirtmez	Tek kelimelik, tek fikir belirtir.	Destekleyici sorularla fikirlerini çeşitlendirebilir.	Kavram ya da düşünceler hakkında kendini ifade edebilir.	Düşüncelerini rahatlıkla ifade eder. Akıcı bir şekilde fikirlerini ardı ardına sıralar.
Olguların altında yatan nedenleri belirleyebilme, olayların olası sonuçlarını tahmin edebilme	Olguların nedenlerini ve sonuçlarını tahmin edemez.	Olguların sadece nedenini yada sadece sonucun tahmin eder.	Olguların nedenini ve sonucunu tahmin eder.	Olguların birden fazla nedenini yada sonucunu açıklar.	Olguların altında yatan nedenler ve sonucu rahatlıkla açıklar, çok sayıda neden ve sonuç belirtir.
Gerekli verileri kullanarak fikir yürütme/sonuca varma	Fikir yürütemez, sessiz kalır.	Destekleyici sorularla tek bir fikir belirtir yada tek bir sonuca ulaşır.	Tek bir fikir belirtir ya da tek bir sonuca ulaşır.	Birbirinden farklı fikir belirtir.	Rahatlıkla fikir yürütür ve çok sayıda sonuca ulaşır ve açıklar.
Bir bütün içindeki uyumu ya da uyumsuzlukları (fikirleri/nesneleri/nesnelere ait özellikleri) farkedebilme	Bir bütün içindeki uyumu ya da uyumsuzlukları farkedemez.	Destekleyici sorularla bir bütün içindeki uyumsuzluklardan birini farkeder.	Bir bütün içindeki uyumsuzlukların yaklaşık yarısını farkeder.	Bir bütün içindeki uyumsuzlukların tamamına yakınını farkeder.	Bir bütün içindeki uyumsuzlukların tamamını farkeder.
İki olgunun ortak ve farklı özelliklerini farkedebilme	İki olgunun ortak ve farklı özelliklerini farkedemez.	Sadece benzer olguları ifade eder.	İki olgunun ortak ya da farklılıklarından birini farkedebilir.	İki olgunun ortak ve farklı özelliklerinin bir kısmını farkeder.	İki olgunun ortak ve farklı özelliklerinin tamamını farkeder
Bir bütünü oluşturan parçaların ya da parçaların biraraya gelerek oluşturduğu bütünün farkına varabilme	Bir bütünü oluşturan parçaların yada parçaların biraraya gelerek oluşturduğu bütünün farkına varamaz	Sadece bütün olanı farkeder.	Bir bütünü ve bütünün eksik parçalarını farkeder.	Bütünü farkeder, eksik parçaları farkeder çizerek tamamlar.	Bütünü farkeder ve eksik parçaları farkeder,çizer ek tamamlar, bir bütünü oluşturan parçaları sayar.
Bir durumu belli bir kritere göre	Bir durumu belli bir kritere	Destekleyici sorularla	Kısa ve net cevaplar	Bir durumu değerlendirir	Bir durumu değerledirir,

değerlendirme	göre değerlendirem ez.	kısa ve net bir cevap verir.	verir.	.	yorum yapar ve düşüncesinin altında yatan nedenleri açıklar.
Sınırlı sürede ihtiyacı karşılayacak nitelikte fikirler üretebilme	Sınırlı sürede ihtiyacı karşılayacak nitelikte fikirler üretemez	Destekleyici sorularla tek bir fikir üretir.	Belli bir fikir üzerinde durur.	Birden fazla ihtiyaca yönelik fikir üretir.	Çok sayıda, amaca, yönelik, orjinal bir çok fikri akıcı bir şekilde sıralar.
Çeşitli çözüm yolları üretebilme	Çeşitli çözüm yolları üretemez.	Destekleyici sorularla tek bir çözüm yolu üretir.	Bir probleme bir çözüm yolu üretir.	Bir probleme yönelik birden fazla çözüm yolu üretir.	Bir çok probleme yönelik bir çok çözüm yolu üretir.
Nesneleri farklı şekillerde kullanma	Nesnelerin farklı şekillerde kullanımını önermez.	Destekleyici sorularla tek bir öneride bulunur.	Nesnenin üretim amacından çok uzak olmayan bir ya da iki fikir üretir.	Orjinal ve farklı üç kullanım önerisinde bulunur.	Orjinal ve farklı üçten fazla kullanım önerisinde bulunur.
Konuya ilişkin farklı fikirler ileri sürebilme	Konuya ilişkin farklı fikirler ileri süremez.	Destekleyici sorularla tek bir fikir ileri sürer.	Belli bir fikir üzerinde durur.	Birbirinden farklı, birden fazla fikir ileri sürer.	Bir konu hakkında akıcı şekilde konuşur, çok sayıa orjinal fikir üretir.
Farklı/alışılmışın dışında ürünler ortaya koyabilme, farklı yollar bulma/kullanma	Farklı/alışılmış ın dışında ürünler ortaya koyamaz, farklı yollar bulamaz/kulla namaz	Farklı/alışılm ışın dışında ürünler ortaya koymakta zorlanır.	Farklı/alışıl mışın dışında tek bir ürün ortaya koyar.	Farklı/alışılm ışın dışında iki ürün ortaya koyar ya da iki farklı yol bulur/kullanı r.	Çok sayıda, orjinal fikir/ürün/yol bulur/kullanır ve akıcı bir şekilde ifade eder.